

že več sto let. Določna oblika je tako na zunaj sovpadla z nedoločno. Za razločevanje določnosti od nedoločnosti je jezik začel devati pred pridevnik brez -i kazalni zaimek ta: ta lep (=lepi) fant, ta grd (=grdi) klobuk, za nedoločnost pa števniki en: en lep fant. Toda ta ljudska raba, ki se je razvila po začetku slovenskega knjižnega jezika, v knjigi ni dovoljena. V knjižnem jeziku ne upoštevamo moderne vokalne redukcije, zlasti ne pri določni obliki pridevnika. Svojljni zaimki mo j, tvoj, svoj itd. ravno tako jasno določajo predmet po lastnosti ali lastnini, torej pridevnik, kakor kazalni zaimki ta, ta, to; tisti -a -o itd. Zatorej mora za njimi stati pridevnik v določni obliki: svoj živi dan.

R. Kolarič

Ocene in poročila

NOVI SLOVENSKI FAUST

Iz raznih vzrokov pišem tale sestavek s težavo. Kdor se sam peha s prevajanjem poezije — in jaz sem od tega dela dobil marsikakšen žulj na možganih, kakor je nekoč rekel o prevajalski tlaki V. Levstik —, ta edini ve, kakšnega napora, kakšne vztrajnosti, kakšnih jezikovnih in stilnih akrobacij in koliko ur je treba, da se rodi knjiga dobro prevedene poezije. Stvar pa je še mnogo hujša, če gre za knjigo, ki nosi Goethejevo in Faustovo ime. A ni ga večjega užitka za prevajalca, ki se loti svojega dela z vso odgovornostjo, zaradi katere zlepa ni zadovoljen s svojim delom, če ima po mučnem pretehtavanju in zavračanju številnih variant pri zadnji vendarle občutek, da je našel ustrezno slovensko obliko. Tedaj slavi zmago slovenski jezik in prevajalec sam. V »Faustu«* sta si naš jezik in prevajalec Božo Vodušek izbojevala marsikakšno zmago. Te zmage so tem večje cene, ker gre pač za »Fausta«, za neznansko trd oreh, in za prevajalca, ki se je lotil tega dela skorajda brez verzno-prevajalskih izkušenj, ki so za tako delo prav tako koristne kakor za katero koli drugo. Težave so tudi zaradi narave vezane besede, ki je taka, da je mnogo težje govoriti o uspehih odstavkih ter njih odlike razlagati kakor pokazati na šibkejše ali sploh nezadovoljive rešitve ter jih razčlenjevati in dokazovati. To utegne vselej ustvariti v bralcu napačen vtis o prevajalčevih dosežkih in krivično mnenje o recenzentovi zgovornosti. Vendar bi ob »Faustu« vsak poročevalec napravil slabo uslugo takemu prevajalcu takega dela, če ne bi z vso odgovornostjo in tovariško odkritosrčnostjo opozoril na stvari, ki jih kaže popraviti za novo izdajo, saj bo v nekaj letih gotovo potrebna. Ob mnogih odličnih odstavkih v »Faustu« so celó manjši prevajalčevi nesrečni prijemi tem bolj vidni in tem bolj motijo bralca in poznavalca tega Goethejevega najbolj slavnega in najbolj razvpitega dela. Tudi moram tu ugotoviti žalostno stanje naše revialne kritike, ki gre po večini molče mimo prevodov iz svetovne poezije ali pa se obregne obnje z nekaj vrstami graje ali hvalisanja. Pa vendar — z nastopom prevajalca

* J. W. Goethe, Faust. Prvi del. Prevedel in opombe napisal Božo Vodušek, uvod napisal Josip Vidmar, opremila Jakica Accetto. Strani XXVIII + 320. Založila Državna založba Slovenije v Ljubljani 1955. Natisnila Tiskarna Ljudske pravice.

Zupančiča se je raven naše prevajalske umetnosti (tu mislim verzne prevode) dvignila tako visoko, da se čudimo, kako more kakšen slab prevod sploh najti založnika (kar pa se res redko dogaja). Te ravni pa ne bo mogoče obdržati ter jo dvigati vzporedno z rastjo našega pesniškega jezika, če ne bo kontrolirajoče kritike, ki bi prevajalcu stalno dramila vest, mu s pripombami segala pod pazduho ter s tem tudi vzgajala nove prevajalce. Skorajda neocenjen je Shakespeare, neocenjen je Molière, o Gribojedovu se ni pisalo (pa prav tako pogosto podstavlja nogo prevajalcu ko »Faust«), izbora Goethejeve poezije in Puškina revije skorajda niso opazile s takimi kritičnimi pregledi, kakršni bi bili potrebni. Pa tudi prevajalci sami se lahko potrkamo na prsi: nobeden izmed nas še ni sédel, da bi opisal izkušnje iz svojega dela, da bi odprl okno v svojo delavnico, da bi predstavil svoja prevajalska načela in napisal kaj o svojih srečah in nesrečah v tej tlaki, čeprav vem, da so nekateri to obetali. Kriva je najbrž tudi snov sama, ki ji samo z razumom in besedno razlago ne prideš do živega.

Kakšne so posebne težave, ki jih mora upoštevati in premagovati prevajalec »Fausta«? Goethe je pisal celotnega Fausta s presledki skoraj vse življenje. Ukvarjati se je začel z njim v zgodnji mladosti, a celotni prvi del je izšel, ko je bilo avtorju skoraj 60 let. Ta časovni razpon se pozna na slogovni različnosti posameznih oddelkov in formalni pisanosti, kolikor tega seveda ne narekuje že menjava oseb in situacij. Vrsté se vse mogoče pesniške oblike, od »kritelverza« in aleksandrinca do čistega jamba in prostih verzov, vse z rimami razen enega monologa v blankverzih (in še kakšnih dvajset verzov v prizoru Na vrtu pri Marti). V te oblike je vključena prav tako pisana vsebina: filozofska preudarjanja, Mefistov odrezavi sarkazem in cinizem, preprosta, a tako prisrčna, krhka Marjetkina beseda, pesmi kmetov, »purgarjev« in duhov, zase zaključeni pesemski vložki itd. Vse to zahteva od prevajalca študija snovi, poslušanja za slogovne različnosti, znanja in obvladanja raznih pesniških oblik. Razen tega mora prevajalec vendarle misliti na oder in na igralca in paziti na tista mesta in stavke ali celo posamezne besede, ki so važne za dejanje, za tempo, za gibanje in karakterizacijo oseb. V teh primerih je prevajalčeva svoboda — kolikor je pač mora imeti — precéj omejena. Prav tako je treba upoštevati, da je »Faust« poln sentenc, ki so prešle med pogovore in morajo biti tudi v prevodu udarne in preproste, da gredo takoj v uho in spomin. In še ena nerodnost, ki bi motila vsakega našega prevajalca »Fausta«: izvirnik je bolj ali manj znan mnogim ljudem, zanje pa ni prevoda, ki bi povsem ustrezal, zakaj čeprav so prevodi poezije — tudi Slovenci jih imamo —, ki so enakovredni originalu, so to vendarle izjemni pojavi. Na sploh pa so prevodi vendarle nadomestki.

Vodušek je svojo nalogo rešil v glavnem tako dobro, da je tudi ob tem delu lahko ugotoviti, kakšen razvoj je napravila slovenska pesniška beseda zadnjih petdeset let, torej od časa, ko je izšel Funtkov prevod »Fausta« (1908) in je nastopil Zupančič tudi kot verzni prevajalec in dokazal veliko ubogljivost in upogljivost našega jezika za posnemanje tuje poezije. O Funtkovem prevodu velja, da je bolj delo filologa, tako je pesniško nezadovoljiv. A delal bi mu krivico, če ne bi takoj zapisal, da sem ob primerjanju obeh prevodov in izvirnika ugotovil, da ima Funtek več dobrih rešitev in Vodušek več šibkih mest, kakor misli človek ob samem branju njunih prevodov. A česar

pri Funtku ni skorajda nič, to najdemo pri Vodušku: tu občutiš Goetheja, tu diha Faustovo ozračje. To je prvi splošni vtis.

Drugi moj vtis, ki se bo zdel marsikomu nenavaden: Vodušku so z mnogo večjo srečo šla izpod rok težka, zavozlana mesta kakor pa lažji, pripovedni in dramatični odstavki. To je dosegel s precejšnjo svobodo, ki si je je z vso pravico dovolil v večji meri kakor navadno prevajalci, saj drugače takega dela sploh ni mogoče prevesti. (Tu ne mislim svobode glede oblikovnih stvari — metrum, število in dolžine verzov, rime; v tem je prevajalec skoraj povsod zvest originalu. Dovolil si je le eno večjo svoboščino: v pesmi o kralju iz Tule je rimal le 2. in 4. verz vsake kitice, ne pa tudi 1. in 3. Pri klasikih in prevajalcu, kakršnega se je pokazal Vodušek v mnogo hujših preizkušnjah, je to nenavadno.) Šel pa je v tem predaleč, zlasti na dramatskih mestih; postal je žrtev rim. Naj navedem le nekaj primerov. V zadnjem prizoru n. pr. reče Marjetka Faustu, ki jo hoče rešiti iz ječe:

Meine Mutter hab ich umgebracht,
mein Kind hab ich ertränkt.
War es nicht dir und mir geschenkt?

V Voduškovem prevodu:

Ne vprašaj, da mati leži pod zemljo,
da je otrok utopljen?
Saj v srečo obema je bil podeljen —

je izginilo direktno priznanje osebne krivde (*jaz sem mater usmrtila, jaz sem otroka utopila*), s tem pa tudi poteza Marjetkinega značaja: vso krivdo jemlje nase, dasi je Faust vsaj materine smrti kriv mnogo bolj ko Marjetka. Podobno je v prizoru, ko Faust ubije Valentina in priganja Mefisto k begu, češ:

Ich weiss mich trefflich mit der Polizei,
Doch mit dem Blutbann schlecht mich abzufinden.

S krvavo sodbo ni prijeten stik;
z njo se ne botaš kakor s policijo.

Škoda, da je prevod omilil Goethejevo hudomušno, naravnost povedano misel, češ: *jaz, hudič, imam dobre zveze s policijo, sva si s policijo na roke. Umirajoči Valentin pravi:*

Ich sterbe! Das ist bald gesagt
und bald noch getan.

Povezava prvega verza z drugim je (s stopnjevanjem prislova) nerazdružljiva, saj bi sicer odpadla logična zveza in smisel obeh stavčnih polovic. Vodušek:

Umiram! Reče se lahko,
umreš, še veš ne kdaj.

Igralec, ki ne pozna izvirnika, tudi ne bo znal pravilno povedati teh dveh verzov. (Funtek je sicer neroden, a zvest: Umiram! To se dé takoj, stori hitreje še.) Preproste Faustove besede Mefistu: *Nur keine Furcht, dass ich dies Bündnis breche!* je pač spet zaradi rime prevedel nezadovoljivo: Ni treba bati se krivične izgube. Stavek visi v zraku, ne s predhodnim ne z

naslednjim stavkom nima trdne zveze. Ko Faust prvič sreča Marjetko in ji ponudi spremstvo, ga zavrne sramežljivo in kar mogoče preprosto: Bin weder Fräulein weder schön, Kann ungeleitet nach Hause gehn, s čimer zanika, da bi bila lepa in žlahtna. Pri Vodušku: O lepi gospodični ni sledu; pustite me, da grem sama domu. Včasih je prevod neumljiv. Ob prvem pogovoru s Faustom si Marjetka očita, češ da mu je sploh odgovorila pravkar citirana dva verza, saj utegne Faust soditi,

da ima opravka s tičko frfotavo.
Priznala bom: ne vem, kaj v dnu srca
zganilo se mi je v vaš prid že ta trenutek;
jezila sem se nase, kar se dá,
ker manjkal je do vas mi tak občutek.

(Namesto »ta trenutek« bi bilo boljše »tisti trenutek«.) Zadnja dva verza sta popolnoma neumljiva brez izvornika.

Allein gewiss, ich war recht böß auf mich,
Dass ich auf Euch nicht böser werden konnte.

Popolnoma jasno, preprosto in lepo. Ruski prevajalec N. Holodkovski (Gete, Faust, Čast pervaja, Goslitizdat, Moskva 1936) je takole porusil to mesto:

I kak že na sebja serdita ja bila,
Čto ja na vas serditsja ne mogla.

Funtek ima: A nase bila huda sem tačas, da ni se dalo bolj na vas mi biti. — Če pravi Duh v prvem prizoru Faustu:

Prišel sem! — Tebe pa bojzani
ni sram! Le kje je zdaj tvoj nadčloveški cilj?

je to vsekakor prebledo, presvobodno za:

Da bin ich! — Welch erbärmlich Grauen
Fasst Uebermenschen dich! Wo ist der Seele Ruf?

Takoj naslednjih osem verzov pa bi lahko citirali kot zgled za najboljše dosežke prevajalca Voduška in zgled, kako daleč sme in mora seči prevajalec takega besedila. (Le namesto »name prisel« bi bilo boljše izbrati drug glagol: gnati, metati se za njim.) Poglejmo še znane Faustove besede ob pogodbi z Mefistom:

Goethe:

Werd ich zum Augenblicke sagen:
Verweile doch! du bist so schön!
Dann magst du mich in Fesseln schlagen,
Dann will ich gern zugrunde gehn!
Dann mag die Totenglocke schallen,
Dann bist du deines Dienstes frei,
Die Uhr mag stehn, der Zeiger fallen,
Es sei die Zeit für mich vorbei!

Vodušek:

Če bom trenutek kdaj poprosil:
Kako si vendar lep! Postoj!
rad zanaprej bom spone nosil,
takrat boš zmagal nad menoj!
Takrat slovo ne bo boleče,
naj zazvoni mrtvaški zvon,
kazalec pade, ura izteče,
takrat naj sonce gre v zaton!

Samo dve pripombi: 6. verz je Voduškov, ker ne ustreza konkretnemu originalu (tedaj boš razrešen svoje službe), prav tako je z zadnjim, ki je pre-poetski za originalni preprosti »mojega časa, mojih dni naj bo konec«. Obe ovinkasti rešitvi sta prevajalcu našli pač rimi, a te dve rimi nista čisti (boléče-iztêče, zvón-zatòn). Tudi ni ohranjena velelna oz. želelna oblika v celotnem odstavku.

Funtek:

Če hipu dem le v uri eni:
Postoj, ko si tako krasan!
tedaj v vezi me precej vkleni,
in rad se pogubim vkovan!
Tedaj mrtvaški zvon zapoj mi,
a ti si službe prost tedaj;
kazalec padi, ura stoj mi,
tedaj se zame čas končaj!

Holodkovski:

Kogda voskliknu ja: »mgnovenje,
Prekrasno ti, prodliš, postoj!«,
Togda gotov mne cep pljenja,
Zemlja, razverznis podo mnoj!
Tvoju nevolju razrešaja,
Pust smerti zov uslišu ja, —
I stanet strelka časovaja!
I vremja minet dlja menja!

Ne morem pomagati, a v tem odstavku je Funtek sam sebe presegel; z majhnimi popravki bi ga lahko današnji prevajalec mirne duše prevzel.

Lahko bi navedel še več takih bolj ali manj šibkih odlomkov, a mi prostor ne dovoljuje. Nasproti tem in takim mestom pa stoji mnogo uspelih in zelo uspelih rešitev: prevajalec je znal ločiti jezik in melodijo v govoru posameznih oseb in zborov in ustvaril nekatere prizore, ki so v celoti dobri. Prizor Pri vodnjaku n. pr. je v celoti prav mojstrski v vseh pogledih; zadet je ton Betkine opravljenosti, razvpiti verz »Sie füttert zwei, wenn sie nun isst und trinkt« je preveden »šlagersko«, kakor je treba, da si ga takoj zapomniš: Ko je in pije, hkrati dva redi — in celo rime so v tem prizoru do zadnje čiste. Da imamo opraviti s prevajalcem pesnikom, dokazuje zelo prepričljivo Faustov monolog v prizoru Gozd in votlina. Rime že same na sebi privzdignejo tekst, ta monolog pa je pisan v blankverzu brez rim, in vendar, koliko je v njem pesniške lepote, ki izpričuje pesnika in govorca.

Nekatere stvari formalnega značaja v tem in nekaterih drugih verznihih prevodih silijo k razmišljanju in odgovoru raznim glasovom, ki napadajo nekatere novosti, ki navsezadnje niso novosti, najmanj pa zgrešene in napačne. (N. pr. pogosta raba siniceze, ki da je neblagglasna in nekaj novega, kakor smo brali v nekem listu. Faustov aleksandrinec »Neutrudno iščočí duh človekov, si ga obsegel« je treba brati kar s tremi sinicezami, a zakaj bi bil zaradi tega neblagglasen, mi uho res ne pove. Učenjakov s posluhom za take stvari ni mnogo. Mislim, da je treba glede takih vprašanj dati besedo v prvi vrsti pesnikom, celo Prešernu in Župančiču!) Morda storim to ob drugi priliki. Pač pa moram h koncu navesti nekatere slovnične napake in druge površnosti, ki jih je treba za morebitno drugo izdajo iztrebiti ali omiliti. Za Voduška, sicer v tem pogledu skrbnega izvirnega pesnika, je v »Faustu« nenavadno veliko številu nečistih rim, ki pač niso rime. Skoraj na vsaki strani se spotakneš vsaj enkrat: vzrok-bog, uglajen-sten, z veseljem-odpeljem, reči-priseči, povem-požrem, pogled-zavzet, čas-glas, lepoti-peroti itd. Slovnično napačne so take stvari: z očes 21, dvomiti v delo 130, kar danes ne uravnaš 11, kar ne veš 52, ta glas brneč, ta vrisk lijoč 35, miruj, prijatelj vihrajoč 119, še zmeraj ste duhovit 134, podaj se (za: odpravi se) 125. »Kod si hodil, kje si bil,« ta verz iz narodne pesmi je lahko pomagalo omahljivcem

v rabi prislovov kod in kje. Vodušek je glede tega nesiguren: to skrinjico nekod sem zmaknil 148, morda pa ste srce le kod oddali 177, kako naj zvem in kod 145. »Če prebdiš pojutrišnjem do zore« bi bilo prav, ni pa: če bdiš pojutrišnjem 212. Tudi je napačno: preveč, gospod, potrudite se zame 172. Ali naj uvedemo apostrof z oblikami: s hudobije, ven s te morije, s pepela, z ognja itd. (namesto iz)? Ponekod bi to kvarilo smisel. Oblike bojo, grejo, ja, daj mi nazaj, daj poeziji ukaz (tu bi moralo biti sploh dajaj, bolje pa je seveda ukazuj, str. 11) niso lepe, vsaj meni in vsaj v takem delu ne. Če pravi Mefisto Faustu: Jaz se ti bom tukaj, na tem svetu pokoril in se zate trudil ná onem svetu pa »boš ti enako meni storil« (81), je prevajalec pač prezrl, da je storiti dovršnik.

Ostro je treba pograjati korekturo. S tem ne mislim očitnih tiskovnih napak in nekaterih prevajalčevih samovoljnosti, pač pa predvsem hude napake v navajanju oseb na straneh 109, 114, 115, 117, 156, 170, 171 in 178. Na str. 131 je izpadel cel verz, režijske opazke manjkajo na str. 29, 129, 149, 163 in 180, na str. 157 pa je nepravilno uvrščena. (Navajam le stvari, ki sem jih opazil.) Na str. 270 je prevajalec dodal dve režijski opazki, ki sta postali potrebni zaradi prevoda, kar je dobra rešitev. Zadnji verz na str. 86 je treba vsakakor popraviti tako, kakor je tiskan na str. XI v predgovoru. Tudi verz: Saj! mera ti ni všeč, ne cilj! (86) je po smislu najbrž napačen za »Euch ist kein Mass und Ziel gesetzt«, za vas ni ne mere ne meje. Smiselno napačen je verz (115): Saj vaši sodi ne stojijo v kleti. Smisel je jasen: Saj nimata sodov pred vrati, saj nista vina pripeljala. Na str. 120 v zadnji vrsti bi bilo bolje »se gledajo, se spogledujejo« (ne: gledajo) in opazka na str. 146: Mefisto *voha* po izbi, je pač prehuda; dovolj bi bilo: Mefisto se ogleduje po izbi (orig. herumspürend). Po Prologu v nebesih bi moral biti naveden naslov: Tragedije prvi del. Dobro bi bilo in prav, če bi objavili v knjigi in za ovitek porabili Jakčev lesorez (konec I. dela) in T. Kralja litografijo k »Faustu«, oboje iz leta 1932. Zaradi praktičnosti bi bilo dobro navajati na vrhu strani prizore in šteti verze, a ne ob robu, kar je grdo, pač pa na dnu strani ali na vrhu za celo stran n. pr. 354—379.

»Gebt ihr euch einmal für Poeten, so kommandiert die Poesie!« — pravi Goethe oz. gledališki ravnatelj v Predigri v gledališču. Prevajalec Vodušek je pogosto z uspehom poveljeval Goethejevi poeziji, ko jo je učil slovenske govornice, večkrat pa je doživel tudi neposlušnost. Naj bi do druge izdaje ta odnos kar le mogoče popravil.

Mile Klopčič

Iz slovanskega sveta

MEDNARODNI SLAVISTIČNI SESTANEK V BEOGRADU

Današnji položaj Jugoslavije v svetu je omogočil jugoslovanskim slavistom, da so letos v dneh od 15. do 21. septembra sklicali v Beogradu sestanek slavistov iz slovanskih in neslovanskih dežel. Pred drugo vojno je bil 1934 kongres slavistov v svetovnem merilu na Poljskem. Imel je izrazito znanstveni značaj. Drugi tak kongres, ki naj bi bil v Beogradu 1939 in je bil že tudi pripravljen, je onemogočila svetovna vojna. Ko se je za leto 1947 oziroma 1948 pripravljala svetovni kongres slavistov (v najširšem pojmovanju